

גליון תשס"א + ערש"ק פרשת ויחי

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מדוע השתחוה יעקב ליוסף?

לנצל את הגלות!

חיובת"ת דבן בן בנו

קביעת עבודת הלב אצל חסידים

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי',
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יה

לקראת שבת

“כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו” – כפירוש הראשון, דמתוך כעסו בא לידי עבירה ומשליט עליו גיהנם.

והי' רבנו הגדול מבאר הסוגיא דנדרים באופן הירידה ר"ל, דכשלבן של אדם רחב עליו מתולדתו, כמו שכתוב²: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", ואינו עוסק בחסידות לברר מדותיו וינשאיר בטבע תולדתו להתכעס, בא לידי עבירה, שעובר ח"ו מרשות הקדושה לרשות הסטרא אחרא.

ולא עוד אלא שהתחתוניות שולטת בו, שנעשה חומרי השקוע בתחתוניות שבאדם. האדם כולל מעלינים ותחתונים, נשמתו גבוה מהנאצלים הראשונים, וגופו נמוך מהנבראים התחתונים ביותר. וכאשר החומריות שולטת ר"ל באדם, אפילו שכינה אינה חשובה לפניו ח"ו ר"ל, ואז משכח תלמודו שלמדו אתו לפני יציאתו לאור העולם. וכאשר מחדש חידושים בתורה על פי הבנתו, הוא רק מוסיף טפשות, עד כי בפסקי הלכותיו, עיונותיו - כלומר, עיוותיו - מרובים מזכויותיו, כלומר, יותר מאשר הזוהר והבהירות שלו, שכן התחלת העבודה היא בירור המדות.

מסירות נפש בפועל ממש על קביעת עבודת הלב

במאמר חסידות זה הכניס הסבא לב חדש ביהודים, וקירב אלפי יהודים לעבודת ה', שחלק גדול מהם נעשו לחסידים.

[וסיים כ"ק דודנו הר' נחום נ"ע:]

”לסבא היתה מסירות נפש בפועל ממש על קביעת עבודת הלב, ולאבא [כ”ק אדמו”ר האמצעי] היתה מסירות נפש על נטיעת עבודת המוח בחסידים. אברכים עסקו בהשכלות העמוקות ביותר באחדות ה' על פי היסודות האמיתיים.”

(תרגום מלקוטי דיבורים ח"א יג, א ואילך - ליקוטי דיבורים המתורגם ח"א עמ' 22-21)

פתח דבר

בעזה"י ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויחי, הגנו
מחכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה
ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון
חששא), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך
רעבנות חידושים וביאורים שכתורת נשיא
ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
זצוקלה"ה נב"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השק"מ בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם (ובפרט, במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים), ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבאר יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יכין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה אחת
שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין
במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן
הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו
על אמיתות הדברים.

◆ ◆ ◆

ויהי"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החפידות

תובן ענינים

מקרא אני דורש..... ב

מדוע השתחווה יעקב ליוסף?

בין "חולקין כבוד למלכות" ל"תעלול בעידינו" / / מדוע מביא רש"י משל משועל דוקא ? / מדוע הוצרך יוסף להשבע ליעקב, וכי לא הי' מקיים בקשת יעקב גם בלי שבועה ? / ביאור ענין השתחוואת יעקב ליוסף שהי' זה לסעדו ולתמכו לקיים בקשתו

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 211 ואילך)

פנינים עיונים וביאורים קצרים ה.

מדוע חפץ יוסף למונע מאביו לברך את אפרים (ע"פ תורת מנחם חשמה
ד"ר ע"מ 1642 ואילך)

"אלו חמור ואנשי שכם" – ולמה לא נזכר שכם בן חמור? (ע"פ לקסי
שיחת ח"ה ע"מ 251 ואילך)

יֵינָה שֶׁל תּוֹרָה.....

לנצל את הגלות

כיצד מנע יעקב מלוי ויוסף לשאת את ארונה? / מדוע מינו לוי ויוסף שלוחים לנשיאת הארון? / איך לא נתקיימה גזירת ברית בין הבתרים בשבט לוי? / ובאיזה אופן צריך יהודי לגשת לעניני הגלות? – ביאור הכוח המיוחד שנותנים לוי ויוסף לבני ישראל הנתונים בגלות

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 235 ואילך)

פנינים פירוש ואגדה

ויתור על משכב הצדיק – מעלה או חיסרון? (ע"פ תורת מנחם ד"ר עמ' 59 ואילך)

נסתלקה ממנו שביעה (ע"פ לקושי שיחות ד"ר עמ' 168 ואילך)

הידושי סוגיות יא

חיוב ת"ת לבן בנו

מקור מפרשתנו לדעת הש"ך דיש חיוב גם ללמד את נינו, ולדברי
החת"ס לענין סנדק א' לשני בנים

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 243 ואילך)

תורת חיים יד

ניצול הכחות שניתנו מהשי"ת

דרכי החסידות טו

קביעת עבודת הלב אצל חסידים

(1) נדרים כב, א.

(2) בראית ח, כא.

הכבוד מודפס לזכות
הרה"ת משה וזונתו
לראה שחיו בייטאמן
לחיים מאושרים בכל
בנשמות וברוחניות
הנפשות הנצחיות

קביעת עבודת הלב אצל חסידים

"ה'סבא' מסר נפשו בפועל ממש לנטוע בחסידים עבודת הלב, בירור וזיכרון המדות"

משתדלים לשמור גם על הניגון וסגנון הקול

הי' מרגלא בפומי' של "הדוד" כ"ק הר' נחום, בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי ונכדו של כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע:]

"ה'סבא' [-רבינו הזקן] מסר נפשו בפועל ממש לנטוע בחסידים עבודת הלב, בירור וזיכרון המדות".

לעתים קרובות הי' כ"ק דודנו הר' נחום חוזר על המאמרים, ששמע בעצמו מפי החסידים שזכו לשמוע בעצמם מפי קודש הקדשים רבנו הגדול בתחילת נשיאותו [בין השנים] תקל"ח-תק"מ, וכשהי' חוזר הי' מדייק בלשונו, וגם אפילו מהדר לומר באותו קול ונעימה ששמע. כפי שידוע, שחסידי רבנו הגדול כאשר היו חוזרים על התורות שזכו לשמוע מפי קודש כ"ק רבנו הגדול - היו משתדלים לשמור גם על הניגון וסגנון הקול.

התחלת העבודה היא בירור המדות

וזה אחד הדרושים של כ"ק רבנו הגדול מאשר שמעתי, ממה שהי' כ"ק דודנו הר' נחום חוזר מה ששמע מאחד מראשוני תלמידי כ"ק רבנו הגדול:

מדוע השתחוה יעקב ליוסף?

בין "חולקין כבוד למלכות" ל"תעלא בעידני" / מדוע מביא רש"י משל משועל דוקא? / מדוע הוצרך יוסף להשבע ליעקב, וכי לא הי' מקיים בקשת יעקב גם בלי שבעה? / ביאור ענין השתחוות יעקב ליוסף שהי' זה לסעוד ולהמכו לקיים בקשתו

בפרשתנו מסופר על תקופת חייו האחרונה של יעקב אבינו (בעלמא דין), ואז קרא לבנו ליוסף וביקש ממנו שיעלה לקבורה בארץ ישראל דוקא, ובסיום הענין (מז, לא): "ויאמר השבעה לי וישבע לו, וישתחו ישראל על ראש המטה". ומפרש רש"י:

"וישתחו ישראל - תעלא בעידני' סגיד לוי".

ופשטות כוונתו, שבא לבאר כיצד זה יעקב משתחוה לבנו יוסף - ומביא משל מ"תעלא בעידני' סגי לוי", שפירושו: "שועל, אם תראה שעתו מצלחת, תשתחוה לו" (רש"י מגילה טז, ב).

והיינו, שאף שהשועל הוא "השפל שבחיות" (לשון הרא"ם כאן), מכל מקום בזמן הצלחתו יש להשתחוות לו; והנמשל הוא, שאף שיוסף נחשב כמו "שועל" ביחס לאביו יעקב, מכל מקום ראוי שיעקב ישתחוה אליו בזמן שיש בידו שלטון ומלוכה.

ב. והנה, בהמשך הסדרה מספר הכתוב על בואו של יוסף ליעקב פעם נוספת, שבא עם שני בניו - מנשה ואפרים - כדי שיברכם יעקב לפני מותו. ושם מספר הכתוב (מח, ב): "ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך, ויתחזק ישראל וישב על המטה".

ומפרש שם רש"י:

"ויתחזק ישראל - אמר: אע"פ שהוא בני, מלך הוא, אחלק לו כבוד. מכאן שחולקין כבוד למלכות. . . וכן משה חלק כבוד למלכות . . . וכן אליהו...".

והיינו (כמבואר במפרשים), שרש"י מוכיח ממש שחלק כבוד אפילו לפרעה מלך מצרים (שהי' גוי רשע כו'), ומאליהו שחלק כבוד אפילו לאחאב מלך ישראל (שהי' עובד עבודה זרה) - שגדול כוחו של הכלל "חולקין כבוד למלכות", ואומרים אותו תמיד; ולכן גם בנידון דידן אמר יעקב, שאף שיוסף הוא בנו, מכל מקום עליו לחלוק לו כבוד מכח מלכותו.

ניצול הכחות שניתנו מהשי"ת

קשיים רבים – סימן לכוחות מרובים

מכתבו הגיעני, ואזכירו בתפילה שהשם יתברך המשיגה על כל אחד ואחת והזן ומפרנס את כל העולם כולו בטובו ובחסדו ימציא לו פרנסתו ויטיב מצבו בכל המצטרך לו ולבני ביתו שיחיו.

בודאי למותר להאריך אשר הנהגה יום-יומית על פי רצון השם יתברך הוא הדרך לקבלת ברכת ה'. ומובן שאין הסדר ליתן תנאים לה'.

אבל זאת להדגיש, שלכל אחד ואחת מ ישראל ניתנו הכוחות לחיות על פי רצון ה', שזה גם מעצמו מובן מכל שכן וקל וחומר, מה בשר ודם אינו דורש ממעשה ידיו (כגון מכונה וכדומה שיצר) יותר מהיכולת שנתן בו, על אחת כמה וכמה הבורא יתברך, להבדיל, וכמאמר חכמינו ז"ל שאינו דורש אלא לפי כוחו של האדם.

אלא שבשר ודם כשנותן תפקיד למי שהוא או לאיזה דבר יכול לטעות בחשבונו, אבל בנוגע להקדוש ברוך הוא לא יתכן שיטעה חס ושלום וידרוש את הנמנע.

אלא שלאחד הדבר עולה בקלות יותר ולשני יש להתגבר על קשיים ונסיונות, אבל ברור שכל אחד מקבל הכוחות למלא מצוות ה' במילואן.

ואדרבה, כשאחד נתקל בקשיים ונסיונות יתרים סימן הוא שניתנו לו כוחות יתרים, ובסבלנות ובהחלטה נוקשה לעמוד בפני הנסיונות ובבטחון בהשם יתברך רואה שהמניעות לא כל כך גדולות כמו ששיער וישועת ה' כהרף עין.

ויהי רצון שבקרב ממש יוכל לבשר טוב בכל האמור.

(אנחה קדוש חל"ב עמ' כח-ט)

ניתנו לאדם הכחות להתגבר

...עליו להתבונן בענין מציאות בורא עולם ומנהיגו, שהרי רואים במוחש שאין העולם הפקר, ויש בעל הבית לבירה זו, והסדר שמוצאים בשטח הדומם וכו' שהוא רובו ככולו של העולם שמסביב לנו מכריח, שבדאי ישנו סדר גם בחלק הקטנטן בו, ועד להאדם, ואין לומר שאין בו סדר או ששורר בו היפך הסדר.

והרי זוהי גם גישת המדע, שאותן החוקים השולטים ב-99 אחוז של איזה תופעה, בודאי ששולט הסדר באחוז האחד שעדיין לא נבחן או שאינו נראה וכו'.

שמזה מסקנא המידית, שסוף סוף הסדר והטוב מנצח, וזה נותן בטחה ועדוד רוח, שאף שלפי שעה הטוב מכוסה ע"י תופעה פלונית ע"י מיוחש פלוני, בודאי שניתנו לאדם

הכחות להתגבר עליהם באם רק ירצה, אלא שבטבע הבריאה, ששינוי במצב הוא בא צעד אחר צעד ולא בפעם אחת מן הקצה אל הקצה וכו',

וההתבוננות בהאמור ובפרט לפי כתבו על-דבר חינוכו ועסקו במדעים, עלי' להביא לעדוד רוח ולתוספת בבטחון עצמו ולאופטימיות בכלל, שע"י כל זה יתוסף גם במרץ ובשיפור המצב, אלא שכנ"ל צעד אחר צעד.

(אנחה קדוש חל"ב עמ' שכב-ז)

ניצול היכולות והאפשרויות

...גם אם נקבל שהטעמים שכותבת הם מדויקים בכל מאה האחוזים, עדיין לא נפעל עי"ז שום דבר, ובפרט כשלוקחים בחשבון, שכל אחד מאתנו נצטוו להרבות את הפעולות הטובות, הרי ודאי הדבר שקודם הציווי הכין השי"ת את האפשרויות שיוכלו לקיים את הציווי, שמזה מובן, שאם עד עתה לא הצליחו בזה, אין זה מפני אי היכולת, אלא מפני שמן הסתם לא נעשה מספיק, או נעשה לא באופן המתאים במקומות מסויימים ובחוגים מסויימים.

זה מובן, שאיני מתכוין לומר מוסר או להכביד על הלב, אלא כוונתי בזה היא, להדגיש פעם נוספת את האפשרויות הגדולות שניתנו לה כדי לפעול ביהדות בכלל, חדורה באור חסידי ובחסידות בפרט, שזהו נזק גדול, שבועות וחודשים אלו שעוברים ללא ניצול האפשרויות שלה בזה.

(תרסם טאנחא קדוש חל"ב עמ' רל)

אחריות גדולה יחד עם כחות למלא התפקיד

במענה למכתבה . . בו כותבת אודות קבלת משרת גננת ב... והבעיות הכרוכות בזה.

והנה אם נכון הדבר אשר אחריות גדולה בחינוך בני ישראל, שהרי על כל אחד ואחת מהם נאמר בנים אתם לה' אלקיכם, אבל רצה הקב"ה לברוא עולמו שכל אחד זקוק לחינוך, ועל אחת כמה וכמה בניו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהרי אדם עיר פרא יולד, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, כולל גם מצות החינוך אשר בתורתנו תורת חיים, שמזה מובן שביחד עם האחריות ניתנו מלמעלה הכחות למלא תפקיד אחראי זה, ובלבד שיתמסר האדם למילואו בכל לבו, והבא לטהר מסייעין אותו, ובפרט שזכות הרבים, הם התלמידים שלה מסייעתה.

ועש"י בהאמור מתוך שמחה וטוב לבב, כפי שצ"ל קיום כל מצוה ומצוה, מוסיפה בברכת השם והצלחתו.

(אנחה קדוש חל"ב עמ' קב-ז)

לקראת שבת

ה

ויש להבין טעם החילוק בין שני פירושי רש"י אלה, שבפסוק "וישתחו ישראל" מבאר רש"י טעם השתחוואת יעקב ע"י משל מזה ש"תעלא בעידני' סגיד לי", ובפסוק "ויתחזק ישראל" מבאר רק התוכן "אע"פ שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד"; ולאידך דוקא בפעם הב' ראה רש"י צורך לפרש הקושי "אע"פ שהוא בני".

ג. והנה, המפרשים ביארו (רא"ם ועוד) שהשתחוואת יעקב לבנו לא היתה מצד מלכותו הכפלאית של יוסף, אלא מצד המצב הפרטי של יעקב באותה שעה, שהי' צריך את עזרתו של יוסף שאכן ישלים את בקשתו ויביא אותו לקבורה בארץ ישראל, ובלשון הלבוש: "מראה לו הכנעה כדי שיעשה בקשתו שצריך לו".

אמנם אין הענין מחוור, כי לכאורה דבר זה ש"מראה הכנעה" למי שצריך את עזרתו מתאים כשמדובר באיש זר, ואילו בנידון דידן מדובר ביוסף, בנו אוהבו של יעקב, שבוודאי הי' נענה לבקשתו של אביו בלאו הכי (וראה במפרשים שהאריכו בשקו"ט – גור ארי', נחלת יעקב, משכיל לדוד. ועוד).

ולאידך גיסא צריך ביאור, שאם לכך נתכוון רש"י – למה הוצרך להביא משל על כך, כאילו יש בדבר משום חידוש מיוחד?

הרי תוכן זה של הכנעה והשתחוואה, כלפי מי שצריכים לעזרתו, מצינו כבר בפרשיות הקודמות, וכמו אברהם שהשתחוה לפני בני חת, כאשר הוצרך להם שימכרו לו את מערת המכפלה ("וישתחו לעם הארץ לבני חת . . וישתחו אברהם לפני עם הארץ" (חיי שרה כג, ז-יב)). וכן יעקב השתחוה לפני עשו, שלא יפגע בו לרעה (וישלח לג, ג);

ושם – בהשתחוואת אברהם לבני חת והשתחוואת יעקב לעשו – רש"י אינו מביא את המשל משועל, ומשמע שהענין מובן מעצמו (גם בלי המשל). ומעתה, זה שכאן הוצרך להביא משל – מלמדנו שתוכן אחר יש בהשתחוואת יעקב לבנו יוסף, שלא למדנו עד כה דוגמתו ולכן נדרש משל להבנתו, וכדלקמן.

ד. ביאור הענין:

כאשר ביקש יעקב מיוסף שיעלהו לקבורה בארץ ישראל, לא הסתפק בדיבור ובהבטחה אלא רצה שיוסף ישבע לו על זה שיעלהו מארץ מצרים – "ויאמר הישבעה לי וישבע לו". והטעם לזה מובן בפשטות:

אף שיוסף הי' המושל בכל ארץ מצרים, הרי עדיין הי' כפוף לפרעה; וכיון שרצונו של פרעה הי' ברור שיעקב ייקבר במצרים וראה בזה ברכה להם (וראה פרש"י פרשתנו מז, כט שחשש יעקב שהמצריים יעשו ממנו עבודה-זרה מגודל מעלתו בעיניהם), הרי נצרך יוסף לתוקף מיוחד כדי שיוכל להתגבר על רצונו של פרעה ולמלאות רצון אביו.

ולכן השיביע יעקב את יוסף (אף שגם בלי השבועה הי' יוסף מקיים רצון אביו, כמובן) – כדי לפעוד ולחזקו לעמוד חזק בענין זה. וכפי שרואים בטבע בני אדם, שהנשבע לעשות איזה דבר הרי השבועה מחזקת את האדם בתוקף מיוחד, שלא יתפעל משום דבר שיעמוד לנגדו וימלא את שבועתו.

ומעתה יש לומר, שבהמשך להשבועה שהשיביע יעקב את יוסף, הנה כדי לחזק את יוסף עוד

יותר, השתחוה אליו – שבזה עורר אצל יוסף מדה של התנשאות, שירגיש עצמו כ"מלך" בענין זה, באופן ששום דבר לא יוכל לעמוד כנגדו.

וזהו שמביא רש"י משל מהשועל – שלהיותו "השפל שבחיות", היפך ההתנשאות והמלכות (וראה רש"י יחזקאל יג, ד), הנה "בעידני", כאשר הוא המולך, זקוק הוא לחיזוק מיוחד של כבוד ורוממות, שישתחוו לו, כדי לחזק ולעודד אותו במלכותו, שלא ירגיש שפל בעיני עצמו;

ואף כאן, הנה יוסף מצד עצמו נחשב כמו "שועל" ביחס ליעקב אביו (וכמו שמצינו בפרשתנו מח, יב) שיוסף הוא שהשתחוה לאביו – שכן הוא הסדר הנכון), ויעקב השתחוה אליו בכוונה מיוחדת שהיתה נוגעת אז ("בעידני"), לחזק ולעודד אותו בתוקף ובהתנשאות בכל הקשור למילוי בקשתו להיקבר בארץ ישראל.

ובטעם שנקט רש"י משל משועל דוקא, יש להעיר עוד:

השועל הוא "פקח שבחיות" (ברכות סא, ב). ובענינו, יש בזה רמז למה שהזהיר יעקב את יוסף, שמלבד מדה יתירה של תוקף, צריכה להיות גם התחכמות ופקחות, כיצד לסדר את קבורת יעקב באופן נכון, כך שלא תהי' מניעה על זה מצד פרעה ומצרים, ודו"ק.

ה. ומעתה יש לבאר גם החילוק בין פירוש רש"י על "וישתחו ישראל" לבין פירושו על "ויתחזק ישראל":

בפסוק "ויתחזק ישראל" מה ש"וישב על המטה" הי' רק כדי לחלק "כבוד למלכות", נתינת כבוד בלבד; משא"כ בפסוק "וישתחו ישראל" לא הי' זה לשם חלוקת כבוד בלבד, אלא פעולה של חיזוק מיוחד.

וזהו גם הטעם שבפסוק "ויתחזק ישראל" נאמר רק "וישב על המטה", ואילו כאן השתחוה לו – כי זה שלא השתחוה יעקב אל יוסף אח"כ, אינו מפני העדר יכלתו, לפי שהי' חולה, אלא לפי שמצד זה ש"חולקין כבוד למלכות" אין צורך בהשתחוואה. וכמו הדוגמא שהביא רש"י, ממה ש"משה חלק כבוד למלכות", שהכבוד הי' רק באופן דיבורו של משה לפרעה (ראה בא יא, ח ובפרש"י שם), וכ"ש וק"ו כאן, שמדובר ביוסף בנו, שהשתחוואת יעקב ליוסף יש בה משום פגיעה בכיבוד אב. ולכן רק "ויתחזק גו' וישב על המטה" (לכבוד מלכותו של יוסף);

משא"כ כאן, כשהוצרך יעקב לתמוך את יוסף בקיום הציווי לקבור אותו בארץ ישראל, אין מספיקה חלוקת כבוד סתם, אלא צ"ל השתחוואה דוקא, פעולה של התנשאות – "תעלא בעידני" כגיד לי".

משמעו גם (ובעיקר) שלמד עמהם תורה.

ואין לומר דהיינו משום שהי' חכם המחוייב בלימוד עם אחרים, ואז הוי שפיר גם להחולקים על הש"ך, כי בפשטות משמע שיוסף לא הי' מחוייב ללמוד עם תלמידים בכלל, כי יהודה הנהיג ישיבה שם, "ואת יהודה שלח גו' להורות לפניו גושנה", ובמדרשות על אתר דהיינו ליסד בית תלמוד, ומסתברא דיהודה (שהנהיג כל השנים ישיבה) הי' "גדול בחכמה ממנו". ועוד זאת, דכיון שיוסף הי' משנה למלך והי' עסוק בכל ענייני המדינה דארץ מצרים, כולל גם יעקב וביתו, ובלשון הפוסקים "עוסק בצרכי צבור באמונה", ה"ה פטור מללמוד עם תלמידים. וראה הל' ת"ת לאדמו"ר הזקן שם קו"א סק"א דגם בבן בנו צ"ע במי שאין לו פנאי אם נפטר מחמת עסק פרנסתו (ולא דמי לאביו כו'). עיין שם.

וַיִּתְחַזֵּק דעוסק בצרכי ציבור דוחה לימוד התורה בכללותו כו', דהא מי שתורתו אומנתו מפסיק לק"ש (או"ח סק"ו) משא"כ עוסק בצרכי ציבור אינו מפסיק (או"ח ס"ע). ויעוי' סנהד' יז. ושמות רבה פ"ו, ב. ובכל אופן צ"ע מדברי הירושלמי רפ"ה דברכות ד"העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה" (ולא יותר מזה). וכן צ"ע משו"ע אדמו"ר הזקן או"ח סו"ס צג שלא פירש שאפילו בתורתו אומנתו עוסק בצרכי צבור עדיף.

ועיין במראי מקומות על הגליון שם].

וַיִּתְחַזֵּק דלמד יוסף עם בני מכיר שהיו בני בן בנו (ובפרט שאם אינו מחוייב אין לו ליקח המצוה ממכיר אביהם שמחוייב בדבר) חזינן דלדרך רש"י בפירושו על המקראות (דאזיל כדרך הפשט, ולא להלכה) נמצא שגם אביו-זקנו של התלמיד מחוייב ממש ללמוד עם נינו, כמו חיוב לימוד עם בן בנו, ולכן למד עמהם יוסף בעצמו תורה. משא"כ לפירוש התרגום יונתן לא אשכחנא מקור לדעת הש"ך.

וַיִּתְחַזֵּק אורחא נימא בה עוד מילתא, דאיתא ברמ"א יו"ד סי' רסה "יפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקריאת התורה, דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת, ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדין ובעל ברית אחד, כדאמרינן גבי קטורת חדשים לקטורת" (שמעולם לא שנה בה אדם, יומא כו). ובהגהות יד שאול לשו"ע הק' דיש בדבר סתירה להא דיוסף הי' סנדק ל"בני מכיר", ל' רבים. עיי"ש מה שתירץ ביד שלמה. ובאמת יש לומר דמכאן סמך לדברי החת"ס (שו"ת או"ח סי' קנח-ט) דאין דין הרמ"א אמור לענין מרא דאתרא, כשם שדינא הנ"ל דקטורת לא אמרוהו על כה"ג דשפיר מצי מקטיר בכל עת שירצה, יומא יד. ומעתה י"ל דה"ה הכא יוסף השליט על כל הארץ, והוי מרא דאתרא.

"אלו חמור ואנשי שכם" – ולמה לא נזכר שכם בן חמור?

כי באפס הרנו איש
אלו חמור ואנשי שכם
(מט, ו. רש"י)

יש לעיין, דמאחר שהזכיר רש"י את חמור בפרט, אף שנכלל כבר ב"אנשי שכם", למה לא הזכיר גם את שכם בן חמור, שעיקר המעשה הי' בו?

וי"ל, דהא גופא בא להשמיענו, שתוכחת יעקב היתה רק על הריגת חמור ואנשי שכם, ולא על הריגת שכם עצמו:

התוכחה על הריגת אנשי שכם היתה משום שעל ידי הריגתם "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ גוי" (וישלח לד, ל). אך זהו רק על הריגת אנשי שכם, משא"כ הריגת שכם עצמו היתה מותרת ומחוייבת גם אצל האומות, שהרי "האומות גדרו עצמם מן העריות כו" (רש"י וישלח שם, ז), וא"כ הי' על שכם חיוב מיתה גם ע"פ דיני האומות.

ומכיון שבהריגת שכם עצמו לא הי' שום חסרון, לא הי' זה גורם "להבאישני ביושב הארץ", וע"כ לא הוכיחם יעקב ע"ז.

מדוע חפץ יוסף למנוע מאביו לברך את אפרים

ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על
ראש מנשה
(כח, יז)

צריך ביאור: לאחר שראה כבר יוסף שאביו חפץ לברך את אפרים ברכה יתירה, למה ניסה להסיר יד אביו מעל ראשו ולמנוע ממנו את ברכת יעקב? היעלה על הדעת שאב ישתדל למנוע ברכה מבנו?

והביאור בזה:

כוונת יוסף במניעת הברכה היתירה מאפרים היתה כדי למנוע קנאה בין האחים, שהרי הוא עצמו הרגיש על בשרו את התוצאה מהעדפת הצעיר על הבכור, כמחז"ל (שבת י, ב) "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו וכו'". ועל כן הי' רע בעיניו מה שיעקב מקדים את אפרים, שע"ז מטיל קנאה ביניהם.

ועפ"ז יובן הטעם שיעקב לא חשש לזה, כי הוא לא ידע שמכירת יוסף היתה בסיבת הקנאה, ולכן לא ראה חסרון בהקדמת הצעיר, ואדרבה - הוא עצמו נהג כן קודם לכן ביוסף, וראה שהתוצאה היא שיוסף נעשה מלך על אחיו.

דיותר מסתבר לפי הפשט לפרש דכוונת הכתוב שיוסף הי' הסנדק לבני מכיר, מאשר לפרש שעל אף היותו משנה למלך העסוק בהנהגת המדינה, עד שבלעדו "לא ירים איש את ידו ואת רגלו" - התעסק בעצמו בגידול ניניו. ומצד כל זה הי' מקום לומר דאע"פ שבפ' ויצא פירש רש"י "על ברכי" - כתרגומו ואנא ארביי, הרי כאן צריך לפרש "יולדו על ברכי יוסף" כתרגום יונתן. ולאפוקי מזה לא הי' די לרש"י לומר רק "כתרגומו" אלא הוצרך להוסיף ולבאר תוכן הפירוש ד"תרגומו" - "גדלן כו'", להדגיש שההכרח לפרש כאן "כתרגומו" הוא (רק) מצד התרגום והפירוש דתיבות "על ברכי יוסף", (אלא) מתוכן הכתוב גופא. דהנה בכתוב נאמר "וירא יוסף לאפרים בני שלשים, גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף". ומזה שאמר הכתוב "גם בני מכיר גוי", מוכח דבזה נמצא חידוש גדול יותר מ"וירא יוסף לאפרים בני שלשים", ולכאורה אינו מובן שהרי מה שיוסף הספיק לראות "בני שלשים" לאפרים מורה על משך זמן ארוך יותר מזה שבני מכיר בן מנשה נולדו בחייו, שהרי בני מכיר אינם אלא "בנים שניים" ולא "שלשים", וגם אינם אלא ממנשה שהי' גדול בשנים מאפרים. ולהכי יש לפרש כאונקלוס, דעל פיו מתיישב הדבר כי "בני שלשים" דאפרים רק ראה יוסף (היינו בהיותם קטנים ביותר); משא"כ בבני מכיר בן מנשה הי' החידוש שגידלם יוסף (והיינו עד גיל מבוגר יותר). וזהו שהדגיש רש"י "בין ברכיו", היינו דאין זה רק גידול בגיל שהילד עודנו "על ברכיו", אלא אף בזמן מאוחר יותר כאשר נעשה כבר "בין ברכיו", בגיל מבוגר יותר מ"בני שלשים" לאפרים.

ומעתה יש מכאן מקור לדעת הש"ך הנ"ל. דהא בפשטות הגידול שע"י יוסף

מה שהצריך עצמו בנוסף לפירוש התרגום עצמו "ורבי" - "גדלן", גם להעתיק ולהוסיף התיבות "בין ברכיו", ומה גם שלכאורה בהוספה זו נראה כסותר ל"תרגומו", דהלא בפירוש "על ברכי יוסף" לא נקט התרגום "ורבי יוסף על רכובי" (וכיו"ב), ומזה משמע דלהתרגום אין פירוש "על ברכי" כפשוטו במובן גשמי, אלא ביטוי הרומז על גידולם, ונמצא דבמה שהוסיף רש"י התיבות "בין ברכיו" נקט דלא "כתרגומו", כי הוספה זו (על לשון התרגום) מדגישה דרש"י מפרש לפי דרכו ושיטתו דהגידול הי' "בין ברכיו" כפשוטו.

ולזה נראה דאריכות לשונו כאן, בהוספת התיבות "גדלן בין ברכיו" (אחר שכבר הודיענו דיש לפרש "כתרגומו"), לא באה אלא לאפוקי מפירוש התרגום יונתן ד"כד אתילידו גזירינן יוסף" (וכפירוש הב' בפירוש יונתן על אתר, ועד"ז פירש במדרש שכל טוב על אתר) שהברית מילה דבני מכיר היתה על ברכי יוסף, שהוא הי' הסנדק שלהם. ופירוש זה צריך לשלילה גם בפירוש רש"י המפרש המקראות על פי הפשט, כי (גם) בדרך הפשט יש לפירוש זה מקום, דהא עפ"ז התיבות "על ברכי יוסף" מתפרשות כפשוטן ממש, שהחזיקם על ברכיו, וכן התיבה "יולדו" מתיישבת יותר לפי פירוש זה. דלפי האונקלוס מצינו להקשות מאי שיאטי' הכא להזכיר אודות ענין הלידה ("אתילידו"), הלא אין המדובר בכתוב אלא על מה שיוסף גידלם [ע"ד כבאפרים דלא נאמר שם שיוסף ראה איך נולדו "לאפרים בני שלשים", אלא נאמר רק שראה אותם]. משא"כ לתרגום יונתן ד"על ברכי יוסף" מיירי בזמן הברית, הרי מתאימה (יותר) התיבה "יולדו", שהרי הברית היא בסמיכות ממש לזמן הלידה. ועוד ועיקר,

לנצל את הגלות

כיצד מנע יעקב מלוי ויוסף לשאת את ארונו? / מדוע מינו לוי ויוסף שלוחים לנשיאת הארון? / איך לא נתקיימה גזירת ברית בין הבתרים בשבט לוי? / ובאיזה אופן צריך יהודי לגשת לעניין הגלות? – ביאור הכוח המיוחד שנותנים לוי ויוסף לבני ישראל הנתונים בגלות

סדר נשיאת ארונו של יעקב אבינו ע"ה הי' על פי ציווי וציווה קודם מותו, ובו פירט מי יישא את הארון, ומי לא יישאנו, ובאיזה מקום יעמוד כל אחד מנושאי הארון.

נושאי הארון היו בניו של יעקב, והוא שנאמר "וישאו אותו בניו" – "בניו ולא בני בניו". אמנם, שניים מבני יעקב לא נשאו את ארונו, שכן ציווה יעקב: "זוי לא ישא, שהוא עתיד לשאת את הארון [העדות], ויוסף לא ישא שהוא מלך", ומכיוון שלוי ויוסף אינם יכולים לשאת, ציווה ש"מנשה ואפרים יהיו תחתיהם" (פרשתנו נ, יג ובפרש"י).

וסיפור זה תמוה הוא ביותר:

נשיאת הארון היא מצווה (ראה שו"ע יו"ד סי' שנח ס"א ובש"ך שם ועוד), ובפרט ארון של אביו. ואם כן, איך מנע יעקב מלוי לשאת את הארון, רק מטעם שבניו יהיו נושאים את ארון העדות. ותגדל התמיהה בנוגע ליוסף, שעליו הי' ציווי מפורש מיעקב "ונשאתני ממצרים", ואיך מנעו יעקב מלשאת מיטתו ולקיים את ציוויו?

ומוכרחים לומר, אשר במה שהמשיך יעקב וציווה "מנשה ואפרים יהיו תחתיהם", לא נתכוון יעקב שיהיו במקום לוי ויוסף; אלא אדרבא, שמנשה ואפרים יהיו שלוחיהם של לוי ויוסף, עד שיחשב הדבר כאילו לוי ויוסף עצמם נושאים את ארון אביהם.

אלא שבזה גופא יש לברר: אם לוי ויוסף שייכים אל נשיאת הארון, הרי יש להם לשאת את הארון בעצמם, ואם אינם שייכים לעניין זה, מה להם למנות שלוחים שיהיו תחתיהם?

חיוב ת"ת לבן בןו

מקור מפרשתנו לדעת הש"ך דיש חיוב גם ללמד את נינו, ולדברי החת"ס לענין סנדק א' לשני בנים

ו"ף (עכ"פ לפולחן) דהדברים תלויים ועומדים בדברי התרגום ורש"י בפרשתנו. דבסוף הפרשה כתיב "גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף", ופרש"י "כתרגומו, גדלן בין ברכיו". ונראה להדיא דבא לשלול בזה פירוש באופן אחר שהי' מקום רב לפרשו, כי אריכות לשון רש"י כאן אינה כדרך הרגיל, שהרי דרכו בכ"מ היכא דמפרש "כתרגומו" שלא להוסיף עוד על תיבה זו ולהזכיר גוף פירוש התרגום, והמעייין יעיין בעצמו, ואפילו היכא דמעתיק לשון התרגום הנה (בדרך כלל) אינו מזיק עצמו לפרש התרגום בלשון הקודש. ובאמת הכא בולט הדבר, כי כבר מצינו פירוש כעין פירושו כאן לעיל בפ' ויצא גבי "ותאמר (רחל) גו' בא אלי' (בלהה) ותלד על ברכי", שפירש "על ברכי – כתרגומו ואנא ארכי", וא"כ אי"מ אמאי הוצרך רש"י הכא לפרש דברי התרגום בלשון הקודש – "גדלן כו'". ואם אכן צריך פירוש התרגום לביאור בלשון הקודש – הוה לי' לפרשו כבר לעיל התם. וגם צ"ע

איתא בקידושין ל. דמדכתיב "והודעתם לבניך ולבני בניך" ילפינן דחייב אדם ללמוד תורה לא רק עם בנו אלא אף עם בן בנו. וכן נזכר לדינא ברמב"ם הל' ת"ת ריש פ"א, ובטושו"ע יו"ד סי' רמה. ויש לדון גבי בן בן בנו (נין) אם מחוייב ללמדו. ובש"ך שם כ' בשם הכס"מ "ואפשר דגם לבן בנו חייב להשכיר לו מלמד והוא הדין לבן בן בנו". אבל עיי' בהל' ת"ת לרבינו הזקן פ"א ס"ח-ט על יסוד הפוסקים, דההכרעה היא דמחוייב ללמוד עמו רק היכא ד"חכם" הוא ומחוייב ללמוד עם תלמידים בכלל, דאז חובה עליו להקדים יוצאי יריכו לתלמידים אחרים, משא"כ אילו יש בעיר גדולים בחכמה ממנו שאז אינו מחוייב ללמוד עם תלמידים (בכלל), אזי אין חיוב על אדם ללמוד עם נינו [וכבר העירו באחרונים דכד דייקת אף הכס"מ לא הביא בן בן בנו אלא לענין קדימה ולא לענין חיוב ללמדו בשכר כמו החיוב דבנו ובן בנו, ואכ"מ].

ויתור על משכב הצדיק – מעלה או חיסרון?

ואני בבאי מפרן מתי עלי רחל ג' ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם על פי הריבור קברתי שם, שתהא לעזרה לבני, כשגלה אותם נבואה רחל על קברה וכוונה ומבקשת עליהם רחמים כי ודקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' וגי' ושבו בנים לגבולם (מח, י. רש"י)

במפרשי רש"י (ראה שפ"ח, בעה"ט, משכיל לדוד, ג"א ועוד) הקשו דלכאורה רש"י סותר עצמו, שכאן פירש שהטעם שלא נקברה רחל במערת המכפלה הוא כדי "שתהא לעזרה לבני", ואילו לעיל בפ' ויצא פירש "לפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה להקבר עמו" (ויצא ל, טו). ולכאורה טעמים אלו סותרים הם.

יש לומר בתיווך ב' הטעמים, ע"פ מה דאיתא במדרש (פתיחתא דאיכ"ר כד): "נכנסה רחל אמרה לפניו, רבש"ע וכו', הלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי, ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם". ומסיים שם: "מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר וכו', יפה לימדת סנגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימניך לאחותך".

ולכאורה אינו מובן, שהרי במסירת הסימנים לאחותה ויתרה רחל על משכב הצדיק, ואיך אפשר שלא זו בלבד שלא נענשה על זה (כמו שנענשה בגלל ויתור על משכב הצדיק ללילה אחד בלבד בשביל הדודאים), אלא שנחשב לה למעלה, עד שבזכות זה יחזיר הקב"ה את ישראל למקומן?

אלא שהיא הנותנת: דוקא משום ש"משכב הצדיק" הוא ענין רוחני נעלה ביותר שחלילה

לוותר עליו, ואעפ"כ הסכימה רחל לוותר על מעלה רוחנית גדולה זו למען אחותה - נחשב ויתור זה גופא למעלה גדולה ביותר, עד שהבטיח לה הקב"ה "בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן", "ושבו בנים לגבולם".

וזהו התיווך בין שני הטעמים - שהטעם לזה שמבין כל האמהות זכתה דוקא רחל להיות "לעזרה לבני" ולפעול ש"ושבו בנים לגבולם", הוא בזכות מעלה גדולה זו, שויתרה על "משכב הצדיק".

נסתלקה ממנו שכינה

האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה (מס, א. פסחים נו, א. הובא בפרש"י עה"פ)

לכאורה צ"ע הלשון "ונסתלקה ממנו שכינה", דהול"ל "ונתכסה ממנו הקץ" וכיו"ב. ועוד, דאיך אפשר לומר שנסתלקה ממנו שכינה, והרי תיכף אח"כ בירך את השבטים בברכות שיש בהן ריבוי דברי נבואה?

והביאור בזה י"ל ע"פ דרך החסידות:

השם "שכינה" הוא "על שם ששוכנת ומתלבשת" (תניא פמ"א), היינו שהשכינה היא המשכת אלוקותו ית' לעולמות התחתונים. יעקב ביקש לגלות את הקץ לבניו, כלומר להורידו ולהמשיכו לדרגא שבה עמדו השבטים באותה שעה, שהיא נמוכה מדרגתו הוא; "ונסתלקה ממנו שכינה", היינו, שנתעלמה ממנו היכולת "להשכיך", להוריד ולהמשיך את גילוי הקץ לדרגת השבטים.

כלומר: החסרון לא הי' בגילוי האלוקות אצל יעקב עצמו, ועל כן עדיין הי' ביכולתו לומר דברי נבואה, ויתירה מזו - גם הקץ הי' עדיין גלוי אצלו (ולכן לא שייך לכתוב שנתכסה ממנו הקץ); רק ה"שכינה", הכח להמשיך ולהוריד, נסתלקה ממנו באותה שעה.

לקראת שבת

ט

לוי ויוסף מרוממים משעבוד וגלות

מבואר בדברי חז"ל, שלוי ויוסף היו מרוממים ונעלים משעבוד מצרים:

יוסף הי' מלך, ועל כן "כל זמן שיוסף הי' קיים לא הי' להם משוי של מצרים, מת יוסף נתנו עליהם משוי" (שמות רבה פ"א, ד).

וגם לוי הי' נעלה מן השעבוד, כפי שמצינו ש"כל זמן שאחד מן השבטים קיים לא הי' שעבוד", ומכיוון ש"לוי האריך ימים על כולם" (רש"י שמות ו, טז), נמצא שהוא מנע את השעבוד יותר מכולם. וטעם הדבר הוא, משום שעבודתו הרוחנית של לוי שוללת יותר את עניין השעבוד.

ולא רק לוי בלבד, אלא כל בני שבטו היו נעלים ומרוממים משעבוד מצרים. וכפי שאמרו חז"ל ש"מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי" (רש"י שמות ה, ד).

והנה, עניין שעבוד מצרים התחיל מיום שמת יעקב אבינו: כל משך חיי יעקב היו בני ישראל במצב נעלה, ופרעה הבטיחם "ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים" (ויגש מה, יח). ו"כיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם" (רש"י ריש פרשתנו) [אמנם אין מדובר כאן על השעבוד בפועל, שהתחיל רק לאחר מיתת לוי, וכמובא למעלה].

ולאחר מכן, כאשר הוציאו את ארונו של יעקב ממצרים, לקוברו בארץ ישראל, פעלו בזה שלב נוסף בשעבוד מצרים (ראה זהר ח"א רכב, א). וממילא אי אפשר הי' שלוי ויוסף יהיו מנושאי ארון יעקב, כי הם לא היו שייכים לשעבוד, ולא היו יכולים להיות מנושאי הארון ומגורמי שעבוד מצרים.

אלא שמכל מקום, אף שלוי ויוסף עצמם לא היו יכולים להשתתף בנשיאת הארון, היו צריכים למנות שלוחים תחתיהם לנשיאת הארון. ובה גופא את מנשה ואפרים דווקא, וכפי שיתבאר לקמן.

שבט לוי נותן כח ועוז להשלים את מטרת השעבוד

ביאור העניין:

שעבוד מצרים הוא גזירה שנגזרה בברית בין הבתרים: "ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" (לך טו, יג). ודווקא על ידי השעבוד, היו בני ישראל עתידים לצאת לגאולת עולם ברכוש גדול, כמבואר בדברי ה' לאברהם בברית בין הבתרים.

וממילא קשה מאוד לומר ששבט לוי לא נשתעבדו כלל במצרים, כי איך שייך לומר שהבטחת השי"ת לא נתקיימה בשבט שלם מזרע אברהם?

ועל כן מוכרחים לומר, ששבט לוי הי' שייך לגלות מצרים. רק ששם גופא לא עבדו עבודת פרך בחומר ובלבנים, אלא הי' חלקם בשעבוד מצרים באופן אחר.

כי הנה, מטרת עניין גלות מצרים בכלל, אינה לענות ח"ו את בני ישראל ולהצר להם. אלא היא ירידה לצורך עלי', שעל ידי שייצרפו ב"כור הברזל" (ואתחנן ד, כ), יזדככו ויתעלו בעילוי גדול עד מאוד, כפי שנאמר "ואנכי אעלך גם עלה" (ויגש מו, ד).

אמנם, ה' חשש גדול שקושי השעבוד יגרום לבני ישראל נפילה וירידה עד שישתקעו בטומאת מצרים רח"ל. וזאת הייתה תעודתם של בני לוי, שהיו שותפים לגמרי בכל עניין הגלות, אלא שתפקידם לא התבטא בעבודה קשה, כי אם בכך שהיו משפיעים לעם ומחזקים אותם שלא ישקעו בטומאת מצרים, וינצלו כראוי את הגלות להתעלות הרצוי'.

שבט לוי היו תמיד חכמי העם וזקניהם, וגם לאחר יציאת מצרים היו מורי תורה ועובדים במשכן ומקדש ונושאים את הארון. וכפי שכתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פי"ג הי"ב) ששבט לוי "הובדל לעבוד את ה' לשורתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים". ומטעם זה גופא שחרר פרעה את בני לוי מעול השעבוד, כי "מנהג בכל עם להיות להם חכמים מורי תורתם, ולכן הניח להם פרעה שבט לוי, שהיו חכמיהם וזקניהם, והכל סבה מאת ה'" (רמב"ן שמות ה, ד).

וזוהו עומק דברי יעקב אבינו "לוי לא ישא, שהוא עתיד לשאת את הארון": שבט לוי לא ישא את מיטתו, דבר המורה על תחילת השעבוד, כי הוא נעלה ומרומם מעניין השעבוד. וכפי שנתבאר, שהם נושאי הארון ומורי תורה שמשוחררים מן השעבוד.

יוסף מעניק את הכוח להתרומם ולהתבדל מחשבת הגלות

וכשם שלוי ה' נעלה מעניין השעבוד, כך גם יוסף ה' נותן כח ועוז לבני ישראל. אלא שהשפעתו של יוסף הייתה בסגנון אחר, והיא נרמזת בדברי יעקב "יוסף לא ישא שהוא מלך": שבט לוי לא שללו את השעבוד והגלות, ואדרבא, הם ידעו והשיגו את תכלית הגלות ומטרתה, ודאגו לנצלה היטב בכדי להשיג את יתרון האור וההתעלות מתוך חשכת הגלות.

ולעומתם, יוסף ה' נעלה מן השעבוד באופן שהגלות הייתה מושללת אצלו לגמרי. יוסף ה' בדוגמת אביו יעקב (ראה לקוטי שיחות חט"ו עמ' 436. וש"נ), כפי שנאמר (וישב לו, ב) "אלה תולדות יעקב – יוסף". וכשם שיעקב ה' נעלה ומרומם מעניין של גלות, ולא ה' שייך בזמנו שום שעבוד וגלות, כך גם יוסף ה' שָׁיַט וּמוֹשֵׁל עַל מִצְרַיִם, ההיפך המוחלט של שעבוד וגלות.

וזוהי השפעתו של יוסף על בני ישראל הנתונים לשעבוד מצרים, שנותן להם את הכוח לזכור תמיד ששייכים המה אל יעקב, שעובד את השי"ת באופן נעלה, וממילא אינם מושפעים כלל מסביבתם ומטומאת מצרים.

ונמצא, ששתי השפעות שונות מקבלים בית ישראל מלוי ומיוסף:

יוסף מחזקם לזכור את מקורם ושורש חוצבם, ולא להיות מושפעים מן הגלות, ואילו לוי נותן בהם את הכוח לנצל את הקושי והשעבוד על מנת להזדכך ולהתעלות ולהשיג את מטרת ותכלית גלות מצרים.

להישאר ב"בית אבי", ומאיך להתעלות "בארץ עניי"

ומעתה יתברר באופן נפלא מה שציווה יעקב "מנשה ואפרים יהיו תחתיהם":

אמנם יוסף ולוי עצמם הם נעלים מעניין הגלות, ואינם שייכים לשעבוד. אך כמבואר למעלה, הם הם הנותנים כח לבני ישראל בעת הגלות. ולכן, אף שהם עצמם אינם יכולים לשאת את הארון, ולגרום בכך לתחילת השעבוד, מכל מקום ה' עליהם למנות שלוחים תחתיהם, ועל ידם יעניקו לבני ישראל את הכוח לעמוד חזק בגלותם.

אך לא סתם שלוחים העמידו לוי ויוסף לנשיאת הארון, כי אם שלוחים מיוחדים, הם מנשה ואפרים, שמבטאים היטב את הכוח המיוחד שכל אחד מהם העביר לבני ישראל נראה גם בשיחה אחרת בפרשה זו].

מנשה ואפרים נקראו שניהם על שם גלותו של יוסף: מנשה נקרא על שם "כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי", ואפרים על שם "כי הפרני אלוקים בארץ עניי" (מקץ מא, נא-נב).

מנשה מבטא את ההרגש התמידי של הנמצא בגלות, שמנסים להשכיח ממנו "את כל בית אבי". וממילא הוא מתעורר בתוקף חזק לעמוד בהתקשרותו אל בית אביו, ולזכור תמיד שמקומו האמיתי הוא בבית המלך ולא בגלות.

ואילו אפרים מדגיש את ההזדמנות ואת ההתעלות המיוחדת שאפשרית בזמן הגלות דווקא. הוא נקרא כן משום שדווקא ב"ארץ עניי" יש אפשרויות ל"הפרני אלוקים", דהיינו להגיע למעלות עצומות על ידי ההתגברות על קשיי הגלות.

ודווקא מנשה ואפרים נבחרו להיות שלוחיהם של לוי ויוסף:

שלוחו של לוי הוא אפרים. הכוח שמעניק לוי לבני ישראל הוא להפוך את הגלות ולנצלה להתעלות בעבודת ה'. ולכן שלח את אפרים, ובכך מקבלים בני ישראל את הכוח לנצל את "ארץ עניי" בכדי להתעלות ולהגיע ל"הפרני אלוקים", באופן של "וכאשר יענו אותו בן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א, יב).

ושלוחו של יוסף הוא מנשה. ובכך מתבטאת השפעתו של יוסף על בית ישראל, שיש לזכור תמיד את "בית אבי". יוסף נותן לבני ישראל את הכוח להישאר קשורים ליעקב אבינו, להיות מרוממים מן הגלות, ולא להיות מושפעים ממנה כלל, בבחינת "מנשה" נראה בארוכה בעניין מנשה ואפרים בלקוטי שיחות חט"ו עמ' 433 ואילך].

ומעתה מיושב היטב, שמחד אין יוסף ולוי בין נושאי הארון, כי אינם שייכים לתחילת הגלות. ומאיך שלחו תחתיהם את מנשה ואפרים, שהם רומזים על הכוחות המיוחדים שנותנים כל אחד מהם לבני ישראל בגלותם, אשר בעזרתם יעלו בני ישראל מגולה לגאולה.